

sredno nakon konflikata, karakterizirano dominacijom međunarodnih nevladinih organizacija. Sljedeći period karakterizira prijelaz od aktivnosti pružanja humanitarne pomoći prema razvoju programa socijalne pomoći, uglavnom financiranim od UN-a, a koji su postavili temelje novom socijalnom režimu. Uspostavom vlade 2002. godine, lokalne institucije preuzimaju odgovornost za izgradnju tradicionalnih socijalnih sustava, kao što su starosne mirovine, osiguranje od nezaposlenosti i invaliditeta te uspostavu socijalnih usluga.

U posljednjem poglavlju urednici knjige, zajedno s Noemi Lendvai, zaključno rekapituliraju pitanja obrađena u knjizi. Temeljem prikazanih studija slučajeve preispituju u uvodu predstavljen analitički okvir izučavanja uloge međunarodnih organizacija u donošenju politika, ulogu države u takvom višerazinskom i pluralističkom procesu te perspektive socijalne politike i socijalnih režima. Generalno se zaključuje kako je razvoj socijalnih politika u zemljama regije rezultat kompleksnog međudjelovanja međunarodnih i domaćih aktera, procesa i nasljeđa. Također, dok su se u nekim područjima reforme politika u svim zemljama kretale u istom smjeru (na primjer fleksibilizacija rada), u drugima nije moguće pronaći uniformni pristup i reakcije na pritiske (primjer mirovinskih reformi). Zanimljivo (ali i karakteristično za zemlje regije, koje obilježava, prema Lendvai, nestabilan institucionalni okvir i praksa donošenja javnih politika) je kako su odlučujuće točke određivanja daljnjih pravaca reformi često bile rezultat specifičnih konstelacija odnosa moći međunarodnih i domaćih aktera – pojedinaca (konzultanata, ministara), uz izostanak šire rasprave i suglasja u odlučivanju. Na kraju poglavlja naznačene su preporuke za unapređenja metodoloških i analitičkih pristupa istraživanja ovog područja. Tradicionalan pristup komparativnih studija zemalja nužno je upotpuniti studijama koje uzimaju

u obzir transnacionalne aktere, institucije i mreže, te su osjetljive na dinamike koje se odvijaju u međuprostorima izvan onih geografsko određenih. Važnost knjige je u tome što daje komparativni i sveobuhvatni prikaz razvoja socijalne politike u deset zemalja regije, s nekim zajedničkim nasljeđima, ali različitom dinamikom tranzicije, socijalnih i ekonomskoj reformi te pristupanja EU-u. Budući da se koncept europeizacije konstruira i objašnjava unutar dinamičnog i promjenjivog okruženja, potrebno je istaknuti doprinos knjige u razumijevanju specifičnosti ovog procesa u zemljama jugoistočne Europe, kao relativno »mladog« istraživačkog područja, ali područja rastućeg akademskog interesa.

Jelena Matančević

doi: 10.3935/rsp.v16i2.798

COST-SHARING AND ACCESSIBILITY IN HIGHER EDUCATION: A FAIRER DEAL?

Pedro Teixeira, Bruce Johnstone, Maria Rosa i Hans Vossensteyn (ur.)

Dordrecht: Springer, 2008., 357 str.

Pitanje (ne)uvođenja studentskih školarina bilo gdje u svijetu izaziva velike rasprave, protivljenja, podnošenje ostavki ministara i/ili vlada i slično. Ne treba čuditi što su se sredinom svibnja 2008. godine hrvatske novine naveliko raspisale o odluci Pravnog fakulteta u Zagrebu o povećanju studentske školarine u maksimalnom iznosu od 7 800 kuna. Navedena je odluka izazvala značajnu pozornost javnosti i otvorene demonstracije studenata koji vjeruju kako je time ugrožen njihov ionako nezavidan standard. O opravdanosti, mogućnostima i

ograničenjima uvođenja školarina izdavač *Springer* iz Dordrechta objavio je vrlo zanimljivu knjigu *Cost-sharing and Accessibility in Higher Education: A Fairer Deal?* (Podjela troškova i dostupnost visokog obrazovanja: pravedan učinak?) koju je pripremila skupina urednika.

Porast školarina koji je u posljednje vrijeme uveden u Hrvatskoj uklapa se u tendencije kakve posljednjih dvadesetak godina postoje i u zemljama EU-a. Sve veći troškovi ustanova visokog obrazovanja nastali su uslijed povećanja broja studenata. Njih je sve teže financirati u uvjetima manjih mogućnosti izdvajanja iz javnih proračuna uslijed naraslih rashoda za mirovinske i zdravstvene potrebe. Ujedno, vjeruje se da bi povećanje školarina moglo pomoći u postizanju općeg blagostanja društva, prije svega pridonijeti kraćem prosječnom razdoblju studiranja, ali i većoj pravednosti. Razlog je što na taj način porezni obveznici, među kojima je mnogo osoba s nižim dohocima, ne snose troškove školovanja osoba čiji će dohoci u budućnosti biti viši od prosjeka. Drugim riječima, nema razloga da siromašniji plaćaju za visoko obrazovanje djece bogatih. Gotovo u cijelom svijetu potomci bogatih u mnogo višem postotku upisuju i završavaju zahtjevne fakultete kao što su medicina ili pravo na kojima se općenito kroz uvećanu zaradu ostvaruju veliki povrati. Visokoobrazovani općenito ostvaruju i do 50% veće dohotke od osoba srednjeg obrazovanja, pa je onda pošteno da polaznici programa i sami snose troškove tog obrazovanja. Konačno, ako se za neku uslugu neposredno plaća, velika je vjerojatnost da će korisnici (studenti) više tražiti odgovarajuću kvalitetu usluge od nastavnika koji će stoga biti više izloženi većim zahtjevima. Slijedom navedenog, mnoge su zemlje u svijetu uvele (ili uvođe) različite oblike školarina za visoko obrazovanje: Australija (1989. godine), Novi Zeland (1990.), Mađarska (1994.),

Velika Britanija (1998.), Austrija (2001.), Njemačka (2006.).

S druge strane, protivnici školarine ističu da je visoko obrazovanje javno dobro na koje bi trebali imati pravo svi članovi društva bez naknade. Uvođenje školarine vjerojatno će otežati i/ili posve onemogućiti upis i pohađanje visokog obrazovanja osobama slabijeg materijalnog stanja i podrijetla. Čini se da su u navedenim raspravama i protivljenju uvođenja školarine najviše otvoreno sudjeluju glasne studentske udruge koje prilično jasno znaju što gube (besplatno školovanje), a nije im poznato i/ili zanemaruju što dobivaju (veću odgovornost nastavnog osoblja, poticaje za veću vlastitu posvećenost studiranju tako da se ono brže i kvalitetnije završi). Tek se ponekad čuju stavovi nastavnog osoblja – koje se prema svojim navodima ponekad zalaže za uvođenje školarina (u cilju poboljšanja vlastitog materijalnog položaja), ali i često u ime društvene pravde protivi njihovom uvođenju (najčešće u strahu od potrebe pružanja bolje i kvalitetnije nastave koju će polaznici tražiti ako za nju plaćaju). Konačno, tu je i cijelo mnoštvo poreznih obveznika koji i nisu baš previše zainteresirani za pitanja školarina na ustanovama visokog obrazovanja. Ako porezni obveznici i pokazuju interes, onda je to uglavnom samo ako imaju djecu u dobi za visoko obrazovanje pa se (opravdano) boje da će morati plaćati njihovo školovanje.

Na sličan se način uvelike razlikuju i stavovi pojedinih autora i pristupa: ističe se kako bi izravnim pokrivanjem rashoda za visoko obrazovanje mogli potaknuti (ili prisiliti) dugotrajni i neuspješni studenti, koji čine značajan dio ukupne studentske populacije, na veću posvećenost učenju. Ujedno, u mnogim zemljama u kojima su uvedene školarine, pokazalo se da su siromašniji studenti stvarno upisivali kraće i jeftinije obrazovne programe kod kojih je povrat od obrazovanja manji, tako da

je pojačana (ili barem zadržana) dualizacija društva na povlaštene skupine – djecu bogatih koji završavaju zahtjevnije i dugotrajnije visokoobrazovane programe koji nude bolje mogućnosti zapošljavanja i zarade i one koje to nisu – djecu manje bogatih i siromašnih koji pohađaju kraće programe čijim se završavanjem teže može naći posao i koji uglavnom ne omogućavaju veću zaradu. Bez odgovarajućeg sustava oslobađanja od školarine – ovisno o uspjehu i materijalnom stanju – vjerojatno će stvarno biti ograničene mogućnosti visokog obrazovanja za siromašnije studente. Ujedno, kako se školarina najčešće plaća na samome početku studija, nije sigurno da su najbolji studenti doista oslobođeni plaćanja školarine pa stoga niti školarine nemaju motivacijski element koji bi u njih mogao biti ugrađen. Također, materijalni se položaj studenta može uvelike promijeniti tijekom studija: netko tko nije dobio stipendiju jer je živio s roditeljima, može se zbog raznih razloga od njih odseliti, tako da udovoljava kriterijima za dobivanje stipendije, ali je vrijeme njihovog dodjeljivanja već prošlo.

Kao poseban ograničavajući čimbenik moglo bi se istaknuti nepostojanje pozajmljivanja sredstava za potrebe ulaganja u obrazovanje zbog nerazvijenosti financijskih tržišta u mnogim zemljama. Čak i ako te mogućnosti postoje – odnosno ako je bankarski sustav spreman odobravati kredite za te potrebe – sredstva će se češće namijeniti budućim liječnicima ili pravnicima (uglavnom opet djeci bogatih) jer se s priličnom sigurnošću može procijeniti sigurnost povrata sredstava uslijed većih primanja i/ili veće vjerojatnosti završavanja obrazovnog programa, zbog povoljnijih životnih uvjeta i poticaja roditelja koji su svjesni važnosti visokog obrazovanja. Iskustva mnogih zemalja nedvojbeno su pokazala da djeca manje bogatih i siromašnih stanovnika nisu spremna uzimati kredite jer su te osobe izrazitije nesklone riziku i

zaduživanju. Razlog je što ne znaju ili nisu informirani o tome kakvi će biti njihovi povrti iz obrazovanja, odnosno koliko će se sigurno zaposliti i kakvi će im biti prihodi.

Školarine koje snose polaznici povezane s uspjehnosti studiranja mogle bi pridonositi učinkovitosti cijelog sustava visokog obrazovanja, ali su protivljenja studenata često toliko jaka da predlagači odustanu od svojih prijedloga. Na sličan način, kreditiranje studenata iz javnih fondova moglo bi ublažiti materijalne teškoće za vrijeme studiranja, ali bankarski sustav i država koja bi trebala biti jamac da će korisnici vratiti dobivena sredstva često ne nalaze previše interesa za veću aktivnost. Naravno, ne smije se niti zamjeriti studentima koji se osjećaju oštećeni jer **baš su njihovom naraštaju uvedene školarine, a krediti su nepovoljni i teško ih je dobiti.**

Knjiga *Cost-sharing and Accessibility...* otvara nekoliko vrlo važnih pitanja i izazova koji stoje pred visokim obrazovanjem. Prvo, iznose se mnoge političke i socijalne kontroverzije u više zemalja – ponajviše u SAD-u, Britaniji, Nizozemskoj, Njemačkoj, Francuskoj i Norveškoj – vezane uz školarine, stipendije i studentske kredite. Drugo, postoje mnoga neriješena obilježja i odrednice u socijalnoj politici u širem smislu, kao što su uloga obitelji, međudodnosi članova obitelji i obveze roditelja za školovanje svoje odrasle djece, ali i značenje države u cjelokupnom visokom obrazovanju. Treće, u knjizi se jasno izlaže kako ne postoji idealan sustav podjele troškova visokog obrazovanja, posebice s obzirom na određivanje kvalitete konačnog učinka obrazovanja. U svakom slučaju riječ je o vrlo zanimljivoj publikaciji u kojoj se jasno pokazuju dvojbe vezane uz temeljna pitanja društvenog odabira, mogućnosti pojedinca i ulozi državne vlasti u društvu.

Predrag Bejaković